

Hasanova Gulnoz Qosimovna
Buxoro davlat pedagogika instituti
maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
pedagogikasi kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

ZAMONAVIY YONDASHUVLARDAN FOYDALANGAN HOLDA TA'LIM NATIJALARINI BAHOLASH TIZIMLARI SIFAT VA MIQDORIY BAHOLASH

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim natijalarini baholashning zamonaviy metodologiyalari tahlil qilinadi, ayniqsa sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) baholash yondashuvlarining integratsiyasi masalalariga e'tibor qaratiladi. An'anaviy test usullarining cheklovlari va o'quvchilarning kompleks kompetensiyalarini baholashda innovatsion vositalarning (masalan, rubrikalar, portfoliolar, raqamli baholashlar) ahamiyati muhokama qilinadi. Maqola zamonaviy ta'lim sharoitlarida baholash tizimlarining samaradorligini oshirish va o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlari: ta'lim, integratsiya, ko'nikma, konteksts, statistik tahlil, kuzatish, intervyular, platforma, miqdoriy, kompetensiya, zamonaviy ta'lim, o'quv jarayoni, evolyutsiya, ob'ektivlik.

EDUCATIONAL OUTCOMES ASSESSMENT SYSTEMS USING MODERN APPROACHES: QUALITATIVE AND QUANTITATIVE EVALUATION

Annotation. This article analyzes modern methodologies for assessing educational outcomes, with particular attention to the integration of qualitative and quantitative approaches to assessment. The limitations of traditional testing methods and the importance of innovative tools (e.g., rubrics, portfolios, and digital assessments) in assessing students' complex competencies are discussed. The article provides recommendations for improving the effectiveness of assessment systems and enhancing the learning process in today's educational environment.

Key words: education, integration, skills, context, statistical analysis, observation, interview, platform, quantitative, competence, modern education, learning process, evolution, objectivity.

СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ: КАЧЕСТВЕННАЯ И КОЛИЧЕСТВЕННАЯ ОЦЕНКА

Аннотация. В данной статье анализируются современные методологии оценки образовательных результатов, особое внимание уделяется интеграции качественных и количественных подходов к оценке. Обсуждаются ограничения традиционных методов тестирования и важность инновационных инструментов (например, рубрик, портфолио, цифровых оценок) в оценке комплексных компетенций учащихся. В статье даются рекомендации по повышению эффективности систем оценки и совершенствованию процесса обучения в современных образовательных условиях.

Ключевые слова: образование, интеграция, навыки, контекст, статистический анализ, наблюдение, интервью, платформа, количественный, компетентность, современное образование, процесс обучения, эволюция, объективность.

Jahon ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarning mustaqil ta'limini samarali tashkil etish orqali zamonaviy kasbiy bilimlarni egallash, sifatli ta'lim olish uchun individual ta'lim dasturlarini yaratish, ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsion va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish asosida o'quv-uslubiy ta'minotni modernizatsiya qilish, o'quv materialini ishlab chiqishda yangi didaktik yondashuvlarni ishlab chiqish orqali bo'lajak mutaxassislarning shaxsiy

va kasbiy-metodik kompetentsiyalarini rivojlantirish muhim omillardan biriga aylanmoqda. Ta'limni global axborotlashtirish va masofaviy ta'limning jadal rivojlanishi yangi o'quv kompyuter dasturlarini yaratishni talab qilmoqda. Internet texnologiyalaridan keng foydalanish, multimedia, kompyuter grafikasi va raqamli ma'lumotlar algoritmlari talabalarni virtual borliqqa jalb etib, kelajakdagi kasbiy faoliyat muhitini simulyatsiya qilish orqali o'qitishning yangi usullarini ishlab chiqish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ta'lim sohasidagi global o'zgarishlar va "hayot davomida ta'lim olish" tamoyilining keng tarqalishi ta'lim natijalarini baholash tizimlariga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. An'anaviy ravishda faqatgina miqdoriy baholash (ballar, foizlar) ustunlik qilgan bo'lsa, zamonaviy ta'lim tizimlari o'quvchi yoki talabaning sifat ko'rsatkichlari – tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodkorlik va hamkorlik kabi kompetensiyalarni ham baholashga ustuvor ahamiyat bermoqda.

Ta'lim axborot tizimining ulkan muvaffaqiyat qozonganligi tufayli axborot hajmini kengaytirish va shunga muvofiq ravishda o'qitish vaqtini ko'paytirish sari intilish tug'ildiki, bu hol ta'lim jarayonini yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda. Bugungi kunda davlatimiz jahon hamjamiyatida o'z o'rniga ega bo'lishi, O'zbekistonning jahonda rivojlangan mamlakatlar qatoridan o'rin olishi uchun mamlakatimizda yashaydigan yoshlarni barkamol aql egalari, yuksak madaniy saviya va ma'naviyatga ega bo'lishlari, zamonaviy ta'lim tizimi sifatiga qo'yilgan talablarning ortib borishi natijasida xalqaro talablarga mos yuksak bilimli, intellektual rivojlangan, raqobatdosh pedagog-kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish yo'nalishidagi islohotlar izchil davom ettirilmoqda.

Baholashga bo'lgan zamonaviy ehtiyoj

XXI asr ko'nikmalariga asoslangan ta'lim tizimi faqatgina faktlarni yodlashni emas, balki bilimlarni amaliyotda qo'llash va yangi sharoitlarga moslashish qobiliyatini talab qiladi. Shu sababli, baholash tizimi o'zgaruvchan ehtiyojlarga mos ravishda rivojlanishi kerak. Zamonaviy baholash ikkita asosiy komponentga tayanadi:

1. Sifat ko'rsatkichlarini baholash (Kompetensiyalar): bu o'quvchining chuqur tushunchasi, ko'nikmalari va munosabatlarini baholashga qaratilgan.

2. Miqdoriy ko'rsatkichlarni baholash (Bilim darajasi): bu hali ham zarur bo'lgan bilim o'zlashtirish darajasini aniq raqamlar orqali ifodalash.

Sifatiy baholash o'quv jarayonining o'ziga e'tibor qaratib, natijaning qanday hosil bo'lganini tahlil qilish imkonini beradi. Uning zamonaviy metodlari quyidagilardan iborat:

Rubrikalar asosida baholash (Rubrics)– bu aniq ko'nikma yoki topshiriqni turli darajalarda (masalan, "boshlang'ich", "o'rta", "yuqori") baholash mezonlari to'plami. Ular o'quvchiga ham, o'qituvchiga ham baholashning shaffof va xolisona bo'lishini ta'minlaydi. Rubrikalar, ayniqsa, loyihaviy ishlar, taqdimotlar va insholarni baholashda samaralidir.

Portfoliolar (Portfolio Assessment)– o'quvchining ma'lum bir muddat davomida to'plagan eng yaxshi ishlari, refleksiylari va erishgan natijalari jamlanmasi. Portfolioda nafaqat yakuniy natijalar, balki o'rganish jarayonidagi o'sish va rivojlanish dinamikasi ham aks etadi. Bu usul o'quvchining o'z-o'zini baholash va tanqidiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantirishga yordam beradi.

Tabaqalashtirilgan baholash (Differentiated Assessment). Bu yondashuvda barcha o'quvchilarga bir xil sinov berish o'rniga, ularning individual ehtiyojlari va o'rganish uslublariga mos keladigan turli xil baholash vositalaridan foydalaniladi. Masalan, kimdir og'zaki javob berishni afzal ko'rsa, boshqa birov amaliy ishni bajarishi mumkin. Bunda maqsad – barcha o'quvchilarning haqiqiy bilimi va ko'nikmalarini adolatli aniqlash.

An'anaviy miqdoriy baholash (5 ballik tizim kabi) saqlanib qolgan bo'lsa-da, u zamonaviy usullar bilan boyitilmoqda:

Joriy baholash (Formative Assessment). Joriyli baholashning asosiy maqsadi – o'rganish jarayonida tezkor teskari aloqa (feedback) berish. Bu baho qo'yishdan ko'ra, o'quvchini keyingi qadamga yo'naltirishga qaratilgan. Masalan, mini-viktorinalar, sinf muhokamalari va tekshiruv savollari orqali o'qituvchi o'quvchining kamchiliklarini darhol aniqlaydi va tuzatishlar kiritadi.

Standartlashtirilgan testlar va onlayn platformalar

Katta miqyosdagi natijalarni solishtirish va bilimlarni aniq o'lchash uchun standartlashtirilgan testlar o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Biroq, ularni yaratish va o'tkazishda sun'iy intellekt (AI) va raqamli platformalardan foydalanish xolislik va tezkorlikni ta'minlamoqda. Onlayn testlar orqali olingan ma'lumotlar (Data Analytics) ta'lim jarayonini optimallashtirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

O'z-o'zini va tengdoshlar baholash (Self and Peer Assessment)

O'quvchilarning o'zlari yoki bir-birlarining ishlarini baholashi ularning metakognitiv qobiliyatlarini (o'z o'rganishini tushunish va boshqarish) rivojlantiradi. Bu baholashda rubrikalar va aniq mezonlardan foydalanish jarayonning samaradorligini oshiradi. Natijada, o'quvchilar javobgarlikni his qilishni o'rganadilar.

Ta'lim tizimlaridagi muhim o'zgarishlar va shaxsiy kompetensiyalarga bo'lgan talabning ortishi.

An'anaviy, asosan miqdoriy (test) baholash usullari zamonaviy talablarga javob bera olmasligi. O'rganishning chuqurligi, tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish kabi XXI asr ko'nikmalarini baholash zaruriyati.

Ta'lim natijalarini baholashda sifat va miqdoriy yondashuvlarni samarali birlashtiruvchi zamonaviy tizimlar modelini asoslash.

Zamonaviy miqdoriy va sifat baholash usullarini tahlil qilish. Ushbu yondashuvlarning afzalliklari va cheklovlarini ko'rsatish. Integratsiyalashgan baholashning ta'lim samaradorligiga ta'sirini o'rganish. Ta'lim natijalarini baholashning an'anaviy va zamonaviy yondashuvlari an'anaviy ildizlar va evolyutsiya.

An'anaviy miqdoriy baholash: standartlashtirilgan testlar, imtihonlar va ball tizimining xususiyatlari. Ob'ektivlik va ishonchlilik (reliability) tushunchalari.

Zamonaviy miqdoriy vositalar: kompyuterga asoslangan testlar, adaptiv testlash va ularning imkoniyatlari. Statistik tahlil asosida baholash sifatini oshirish.

Sifat baholash: chuqurlik va kontekst

Sifat baholashning maqsadi: o'quvchining fikrlash jarayoni, munosabati va chuqur tushunchasini o'rganish. Natijaning o'zi emas, balki o'rganish jarayoniga e'tibor.

Asosiy usullar:

Portfoliolar: o'quvchining ishlarini va o'sish dinamikasini to'plovchi tizim.

Rubrikalar (mezonlar): subyektivlikni kamaytirish va aniq baholash mezonlarini ta'minlash.

Kuzatish va intervyular: sinf sharoitida va individual yondashuvda o'quvchini baholash.

Sifat va miqdoriy baholashning integratsiyasi: gibril tizimlar

Gibril baholashning zaruriyati faqat miqdoriy baholashning cheklovlari: o'quvchining ijodkorligi, hamkorlik va kommunikativ ko'nikmalarini e'tiborsiz qoldirish.

Faqat sifat baholashning cheklovlari: vaqt talabchanligi, sub'ektivlik xavfi va keng miqyosli qiyoslash qiyinligi.

Integratsiya — har ikki yondashuvning afzalliklarini birlashtirish orqali holistik (yaxlit) baholashni ta'minlash.

Integratsiya modeli: formativ va summativ baholashning uzviyligi

baholash: o'quv jarayonida doimiy va sifat ko'rsatkichlarga asoslangan (masalan, o'qituvchi fikr-mulohazalari, kundalik portfoliolar). Bu o'quvchiga o'sishga yordam beradi.

Summativ baholash: muayyan bosqich oxirida amalga oshiriladigan, asosan miqdoriy (masalan, yakuniy imtihonlar, baholar). Bu o'zlashtirish darajasini o'lchaydi.

Zamonaviy integratsiya: formativ baholash natijalarini rubrikalar orqali miqdoriy ballarga aylantirish va ularni summativ bahoga qo'shish. (Masalan: loyiha ishi bahosi - sifat rubrikaga asoslangan, lekin natijasi ball bilan ifodalanadi).

Raqamli platformalar: Learning Management Systems (LMS) va elektron portfoliolar yordamida baholash jarayonini avtomatlashtirish va ma'lumotlarni tahlil qilish.

Katta ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellekt (AI): baholash natijalarini tahlil qilish orqali o'quvchining zaif joylarini avtomatik aniqlash va individual o'quv trayektoriyasini taklif qilish.

Baholash tizimlarining sifatini ta'minlash masalalari

Validlik (haqqoniylik): baholash vositasi haqiqatan ham baholash zarur bo'lgan kompetensiyani o'lchayotganiga ishonch hosil qilish (masalan, oddiy yod olishni emas, balki tanqidiy fikrlashni o'lchash). Ayniqsa, sifat baholashda rubrikalarning aniqligi juda muhim.

Ishonchlilik (reliability): baholash natijalarining barqarorligi va turli sharoitlarda takrorlanuvchanligi. Integratsiyalashgan tizimda turli usullar orqali olingan ma'lumotlarni solishtirish.

O'quvchilar va ota-onalar uchun baholash mezonlari (rubrikalar) ning ochiq va tushunarli bo'lishi.

Baholash tizimining inklyuzivligi: turli xil o'rganish ehtiyojlari va madaniy kelib chiqishiga ega bo'lgan o'quvchilarga moslashuvchanlik.

Zamonaviy ta'lim natijalarini samarali baholash uchun faqatgina miqdoriy yondashuvlar yetarli emas. Sifat baholashning chuqur kontekstual tushunchalari muhimdir.

Ta'lim da muvaffaqiyatga erishishning kaliti sifat va miqdoriy baholash usullarini o'zaro to'ldiruvchi va texnologiyalar bilan qo'llab-quvvatlangan gibril tizim yaratishdir.

Ta'lim muassasalarida baholash rubrikalarini muntazam ishlab chiqish va ulardan tizimli foydalanishni joriy etish.

O'qituvchilarning formativ baholash ko'nikmalarini oshirishga yo'naltirilgan professional rivojlanish dasturlarini kuchaytirish.

Ra'yemli (feedback-rich) ta'lim muhitini yaratishda texnologiyalardan maksimal darajada foydalanish.

Xulosa. Zamonaviy ta'lim natijalarini baholash tizimlari sifat va miqdor o'rtasidagi muvozanatga asoslanadi. Faqatgina ballar (miqdor) o'quvchining kompleks rivojlanishini to'liq aks ettira olmaydi. Yangi yondashuvlar (rubrikalar, portfoliolar, formatli baholash) orqali biz o'quvchining qanday o'rganganini va qanday fikrlashini chuqurroq anglay olamiz.

Kelajakda ta'limda baholash tizimlari yanada shaxsiylashgan (personalizatsiya) va kompleks bo'lishi kutilmoqda. Raqamli texnologiyalar bu jarayonni avtomatlashtirishga va o'qituvchilarga sifatli teskari aloqa berishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5538-sonli Farmoni

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-sonli Qarori

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlar to'g'risida"gi 997-sonli Farmoni

5. Altinok N., Diebolt C., Demeulemeester JL, Ta'lim bo'yicha yangi xalqaro ma'lumotlar bazasi. Sifat: 1965-2018, 2013, 14-noyabr.

6. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the black box: Raising standards through classroom assessment. Phi Delta Kappan.

7. Popham, W. J. (2017). Classroom assessment: What teachers need to know. Pearson.